

Miljøkrisefornekterne

Fredrik Sylvester Jensen
psykologspesialist

Diskusjonen i kjølvannet av min kronikk om miljøkrise i tilknytningspsykologien, er symptomatisk for hvordan fagmiljøer med sterke egeninteresser forholder seg til ny kunnskap.

Fredrik Sylvester Jensen. Foto: privat.

En nylig publisert metastudie med 772 tvillingpar i alderen 9–10 år undersøkte hjerneforskjeller i hvit substans, nevrokognisjon, personlighet, psykopatologi, rusavhengighetstendenser og fysiske egenskaper som høyde og BMI (Maes et al., 2023). Studien viste at genetiske faktorer spilte en betydelig rolle for de fleste målte variablene, familiemiljøets betydning var svært liten.

Såkalt ikke-delt miljø så ut til å ha størst innvirkning. Bortsett fra studiens forskningsmessige styrke er de overordnede funnene på ingen måte revolusjonerende. Funnene føyer seg inn i rekken av tilsvarende studier de siste 30 årene, og de kan oppsummeres i det som blir definert som «atferdsgenetikkens tre lover» (Turkheimer, 2000). 1) Alle trekk og psykologiske egenskaper er delvis arvelige, 2) familiemiljøets innflytelse er liten, og 3) barnets unike erfaringer utenfor familiekonteksten (ikke-delt miljø) forklarer mest av variansen.

Differensial mottakelighet

Denne og tilsvarende studier avkrefter på ingen måte miljøets betydning. Men de viser at det er gode grunner til å stille seg skeptisk til ideen om familiemiljøets betydning for psykologisk utvikling. Bjørk, Brandtzæg, Torsteinson og Holter kommer med noen interessante svar på mine innlegg. Flaaten Bjørk etterspør vektlegging av RCT-studier på foreldreveiledningsprogrammer.

I den sammenheng viser han til en studie som langt på vei støtter hypotesen om differensial mottakelighet. Han viser også til et prosjekt i regi av Universitetet i Oslo («Tuning in to kids») hvor man på lik linje bruker RCT-studier for å se hvordan barnets temperament virker inn på effekten av foreldreveiledningsprogrammet. Det er oppløftende at et norsk forskningsmiljø tar denne kunnskapen på alvor.

Brandtzæg, Torsteinson og Holter viser til nye funn som nyanserer hypotesen om differensiell mottakelighet, og som poengterer kompleksiteten i feltet (Belsky et al., 2022). Slike funn er også en påminner om at deler av feltet fremdeles er uoversiktlig. Jeg vil påpeke at Belsky og kollegers hypotese «differensiell mottakelighet 2.0» ikke står i motsetningsforhold til deres opprinnelige teori. Den påpeker i all hovedsak at det finnes individuelle forskjeller i grad av miljømessig påvirkelighet og plastisitet. Differensiell mottakelighet 2.0 er mer på hypotesestadiet. Den slår ikke ben under den overordnede teorien. Men den indikerer at «miljømessig mottakelighet» ikke bare er avhengig av individets genetiske sammensetning, men også hvilken type miljø det er snakk om.

Følg debatten om tilknytningspsykologi.

Stråmannsargumentasjon

Selv om tilsvarene til dels har vært fruktbare, har diskursen blitt forstyrret av stråmannsaktige utsagn av typen «foreldre er ålreite dyr», «god omsorg har verdi for alle» og «uten omsorg dør barn». Tilsvaret på mine innspill har også vært preget av vranglesing og at studiene jeg viser til, blir misforstått. Dette gjør det nødvendig med noen presiseringer om noen av forskningsfunnene. Det er ikke helt riktig slik Brandtzæg, Torsteinson og Holter leser min fortolkning av en metastudie (Abramson et al., 2020). At delt miljø forklarer 9 % av variansen ved kognitiv empati, er ikke et godt argument for at familiemiljøet er av stor betydning. Spesielt ikke når man ser at ikke-delt miljø forklarer 64 % av variansen. Dette er også i tråd med funnene jeg refererte til innledningsvis. Når denne metastudien også viser at genetikken forklarer 27 % av variansen, støtter dette et av mine overordnede budskap: Psykologien har overvurdert familiemiljøet, og undervurdert genetikken og de mer tilfeldige faktorer utenfor familiekonteksten når man skal forstå psykologisk utvikling.

Brandtzæg, Torsteinson og Holter har til dels rett i at denne metastudien ikke støtter hypotesen om at genetikken betydning synes å avta med alderen. Men den støtter heller ikke ideen om at miljøets betydning tiltar. De viser til metodesvakheter som gjør det vanskelig å konkludere. De viser til andre studier som er mer metodesterke, som viser at arvelighet øker med alder på en rekke psykologiske utviklingsområder, også kognitiv empati.

Brandtzæg, Torsteinson og Holter framstiller det som om jeg bruker hypotesen om differensiell mottakelighet som argument for at familiemiljøet har liten betydning for psykologisk utvikling. Poenget mitt med å presentere denne teorien handler snarere om å illustrere kompleksiteten og mangfoldet, og vise til studier som tyder på at dette prinsippet ikke gjelder like mye for alle. Og at man derfor skal være varsomme med å skjære alle over en kam når man skal forstå psykologisk utvikling,

eller når man skal drive med foreldreveiledning. Å finne de barna som er mest sårbare for negativ miljøpåvirkning, vil for eksempel gjøre det enklere å prioritere ved tidlig intervensjon.

Denne kunnskapen er på ingen måte et argument for en laissez faire-tilnærming

Mikroferdigheter

Diskursen som har oppstått i kjølvannet av mitt innspill, er symptomatisk for hvordan fagmiljøer med sterke egeninteresser forholder seg til ny kunnskap. Enkelte framstår som misjonærer framfor vitenskapsorienterte kunnskapsformidlere. Alle fagmiljøer som ikke klarer å oppdatere egen praksis i tråd med eksisterende kunnskap, står i fare for å havne på historiens skraphaug.

Motviljen er i denne sammenheng spesielt problematisk siden en mer nyansert forståelse av familiemiljøet og barnets robusthet vil lette en betydelig byrde fra mange foreldres skuldre. Denne kunnskapen kan etter mitt syn gi en mer hensiktsmessig tilnærming til foreldrerollen enn det som er rådende i dag. Denne kunnskapen er på ingen måte et argument for en laissez faire-tilnærming. I stedet for å terpe på mikroferdigheter burde den overordnede innfallsvinkelen være å gi foreldre en grunnleggende opplevelse av at de er kompetente nok, og heller prioritere å rette søkelyset mot barn og foreldre som trenger ekstra støtte.

Referanser

- Abramson, L., Uzefovsky, F., Toccaceli, V. & Knafo-Noam, A. (2020). The genetic and environmental origins of emotional and cognitive empathy: Review and meta-analyses of twin studies. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 114, 113–133. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2020.03.023>
- Belsky, J., Zhang, X. & Sayler, K. (2022). Differential susceptibility 2.0: Are the same children affected by different experiences and exposures? *Development and Psychopathology*, 34(3), 1025–1033. <https://doi.org/10.1017/s0954579420002205>
- Boyce, W. (2016). Differential Susceptibility of the Developing Brain to Contextual Adversity and Stress. *Neuropsychopharmacology*, 41, 142–162. <https://doi.org/10.1038/npp.2015.294>
- Maes, H. H. M., Lapato, D. M., Schmitt, J. E., Luciana, M., Banich, M. T., Bjork, J. M., Hewitt, J. K., Madden, P. A., Heath, A. C., Barch, D. M., Thompson, W. K., Iacono, W. G. & Neale, M. C. (2023). Genetic and environmental variation in continuous phenotypes in the ABCD Study®. *Behavior Genetics*, 53(1), 1–24. <https://doi.org/10.1007/s10519-022-10123-w>

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter